

Pīters Pens. Sindroms?

Sergejs Timofejevs | <https://artterritory.com/lv>

01.02.2024

Šodien Rīgā notiek "Pīters Pens. Sindroms" pirmizrāde

Režisors Dmitrijs Krimovs Latvijas Nacionālajā teātrī iestudējis mūsdienīgu un vienlaikus teju vai sengrieķu izrādi, ja runājam par tās iedarbības veidu. Programmiņā tā ir nosaukta par “nostalgisku drāmu”, bet uz skatuves attīstās īstena mistērija, kas dzimst no šķietami tik vienkārša stāsta par cilvēka pieaugšanu. Vienlaikus stāstot par tiem, kuri tā arī negrasās izaugt – par fejām, pīteriem, peniem, aktieriem, režisoriem (sarakstu var turpināt), jo viņiem svarīgākais ir spēle, izrāde, kas savos pārsteidzoši spožākajos mirkļos, izmet mūs *meta* pasaulē.

Šī spēle te sastāv no daudziem elementiem, atsaucēm un slāņiem. No “Pītera Pena” autora Džeimsa Metjū Beriņa sižeta palicis pavisam maz. Protams, ir pats Pīters, taču viņš ir nevis mazs puika, bet gan pieaudzis, dzīvi pieredzējis vīrietis; viņa vecuma Feja, kas ir dzīves sagurusi, tomēr joprojām gatava uzņemties visus spēles izaicinājumus, un maza septiņgadīga meitene. Darbības vieta – paša Nacionālā teātra skatuve. Tieši te pašā sākumā parādās gultiņa ar mierīgi guļošo meitenīti. Un uz skatuve piezemējas no balkona novēlies Pīters Pens un Feja līdz ar maisu un somiņu kaudzi.

Meitenīte pamostas, ierauga atnācēju un vaicā: “Kā tevi sauc?” “Pīters Pens,” atskan atbilde. Un šis vārds, skaļi pateikts, aizsāk veselu rituālu – ir jāsauc “banda” un ar kolēģu palīdzību jādemonstrē meitenei dažādi brīnumi. Fakts, ka par izrādes darbības vietu izraudzīta tieši Nacionālā teātra skatuve, uzreiz par nebūtiskiem padara virkni faktoru – autentiskums, vēsturiskums, reālisms. Te atklāti spēlē teātri.

Te uz skatuves var uznākt Rainis un Aspazija, lai diskutētu par dekorāciju maiņu, vai arī var parādīties Mihails Čehovs, kas uzstājas ar akrobātisku priekšnesumu. Savukārt viens no Pītera Pena kolēģiem (Uldis Anže) piepeši pārvēršas par dzejnieku Puškinu, kas mirst duelī pie Melnās upes – sākumā tragiski, bet pēc tam ar riktīgu troksni – šaujot petardes, zaudējot ekstremitātes. It kā tragikomiski, taču tas viss atgādina eksekūciju: šaušanas bufonāde tieši laikā, kad tiek lasīts dzejoļis no papīra lapas. Izrādē vispār pēc kārtas ‘šauj’ viss – lielāki un mazāki elementi/rekvizīti. Pat elementāra slota. Ja pazīstamajā Antona Čehova citātā ierocim, kas atrodas uz skatuves, noteikti ir jāizšauj, tad Krimova izrādē pat no slotas var sagaidīt visu iespējamo.

Nenoliedzama izrādes veiksmē ir mazā meitenīte Austra, kas uz skatuves dzīvojas pilnīgi organiski (es skatījos izrādē, kur darbojās Austra Grandāne, taču programmiņā minētas arī Marta Adamane un Mia Andže – domāju, viņas viena otru aizvieto). Šķiet, Austra neko nespēlē, viņa vienkārši tāda ir – rudmataina, gaiša, atvērta, gatava pieņemt pasauli kā pasaku un piedzīvojumu. Viņa parādās uz skatuves jau tad, kad skatītāji vēl meklē savas sēdvietas. Guļ savā gultiņā. Un pēc tam viņa pamostas sapņu realitātē, kur viss iespējams. Šai sapnī iespējams pat (teju) noslīkt.

Vienlaikus mirušo un dzīvo pasaule te ir pilnībā sajaukušās, kā jau tas mistērijās notiek. Pati Edīte Piafa, dziedot *Non, je ne regrette rien*, ierodas Pitera Pena kolēģa Andra dzimšanas dienas svinībās amatierfilmas ietvarā. Šķiet, šo dziesmu esmu zinājis visu mūžu, taču nekad tā īpaši nebiju aizdomājies, par ko Piafa dzied. Lūk, par ko:

Nē! Neko!

Nē, es neko nenožēloju

Nedz labo, kas ar mani notika

Nedz slikto

Man vienalga

Nē! Neko!

Nē, es neko nenožēloju

Viss samaksāts, aizmests, aizmirsts,

Es uzspļāuju pagātnei

No savām atmiņām
Es iekuru ugunsкуру.
Manas bēdas, mani prieki
Man vairs nav vajadzīgi.

Aizslaucīti pagātnes mīlas stāsti
Kopā ar satraukumiem.
Aizslaucīti uz visiem laikiem
Es sāku no nulles...

Jau izrādes pirmajā cēlienā ugunsķurs kuras turpat uz skatuves, tā mēles laiza izlūzušos grīdas dēļus, un tu domā par šo lugu iestudējušā režisora - emigranta likteni. Karš, agresija ir *nonnullējusi* un izdzēsusi tik daudz lietu, ka saskaitīt tās visas neviens līdz šim nav pat ņēmies. Jau divi *nulles* gadi tuvojas savas noslēgumam. Sarunā ar Jekaterinu Gordejevu 2022. gada 1. decembrī Krimovs teica: “Jūtos nomākts no tā, ka šķietami tika vienkārši ir aizsviesta tava mīlestība, tava dzīve, tava lieta un arī tā lieta, par kuru deģa un dzīvoja tavi vecāki. Visi ieguvumi tiek plebejiski anulēti, jo piepeši ir parādījies ļaunums, kuru pazinām no pasakām... Un kad ļaunums iznāca, tas izrādījās tik briesmīgi.”

Vakar runāju ar tuvu draudzeni, kas kopā ar daļu no “Radio Brīvība” redakcijas pārcēlās uz Rīgu – par to, cik daudz cilvēku no intelektuālās un mākslinieciskās vides šo divu gadu laikā ir aizgājuši – ne jau no lodēm un lādiņiem, bet no velnišķīgās kara elpas, no nespējas fiziski sadzīvot ar notiekošo. “Nē, puisī, es gribu izdzīvot,” viņa teica. “Jo vēlos to redzēt – labā uzvaru.”

Izrādē “Pīters Pens” nav uzvaras. Taču ir daudz brīvības, spēles un pat cerības. Un, iespējams, arī aktieru brālība, jo arī tā ir viena no tēmām – aktierspēle kā vilinājums, moka un dāvana. Kas attiecas uz nosaukumā ietvertu vārdu “sindroms”... tam tomēr ar visu nav nekāda sakara. Pareizāk sakot, tas ir kā savveida uzmanību piesaistoša jautājuma zīme. Un atbilde uz to visdrīzāk ir negatīva. “Pītera Pena sindroms” kā psiholoģisks termins ir ne tikai par nespēju pieaugt, bet arī par nespēju uzņemties atbildību. Un šeit runa ir tieši par atbildību, taču... maģisko atbildību. Nodēvējot sevi par Pīteru Penu, atpakaļceļa vairs nav. Zvani kolēģiem, kur ugunsķuru, aicini zirgu un strādā.

Vēl viena tēma ir rekvizīti. Notiekošā butaforiskums. Pīters Pens (spēcīgais, pārliecinošais Egons Dombrovskis) un feja (ļoti cilvēciski un precīzi spēlē Dita Lūriņa) nemitīgi vazā līdz savai rekvizītu – somu un maisu kaudzi, kur atrodamas dažādas lietas mini izrādēm/rituāliem. Viena no pirmsfināla ainām pat īpaši veltīta šai tēmai. Mūsu priekšā tiek izlikta priekšmetu čupa, savveida barokāla rekvizītu klusā daba. Izrādās, ka šo katliņu fejas izmantoja zupas vārīšanai pirms 40 gadiem, un šī tējkanna jau gadiem ilgi greznojās uz plīts viņas un Pītera Pena dzīvoklī... Butaforija pārvēršas par stāstu un pēkšņi kļūst absolūti reālistiska – izmisuma trakumā mētājot pa skatuvi dažādas lietas, Pīters Pens ar kājām sadragā īstu arbūzu, un tā smarža piepeši ietin visus pirmajās rindās sēdošos (mūsu vietas bija piektajā vai sestajā rindā, nezinu, cik ļoti smarža izplatījās tālāk).

Pirms tam bija jūtama arī ugunsкура smarža. Ugunskurs ir butaforija, bet neprātīgi skaists, un tā smarža ir īsta, – tā padara ugunsкуру un ap to sēdošo varoņu vienotību vēl reālistiskāku. Šeit spēle it kā atklāj sevi pati sevi, tā neslēpj savu mašinēriju, tā nemelo. Un tas arī ir viens no iemesliem, kālab tai ticēt.

Šī izrāde man atgādināja (nē, ne jau kārtējo Dmitrija Krimova izrādi, godīgi atzīstos, ka pirms “Pītera Pena” nebiju redzējis uz skatuves nevienu citu viņa darbu) uzdevumu un stila ziņā pavisam citu iestudējumu, ko redzēju bērībā un kas palika atmiņā uz mūžu – tas ir “Šerloks Holms” Dailes teātri. Droši vien ikviens, kurš interesējas par teātri, savā mūžā kaut reizi piedzīvojis izrādi, kuras laikā jau visai agrā vecumā viņam vai viņai dzimusi atskārsme – lūk, kas ir skatuve; lūk, kas tā ir; lūk, kā gaiss kļūst blīvs no brīnuma. Un es domāju, ka mazajai septiņgadīgajai Austrai tā pavisam noteikti būs “Pīters Pens. Sindroms.” Žēl tikai, lai viņa nevar vienlaikus atrasties gan uz skatuves, gan skatītāju zālē. Redzēt, kā atdzīvojas rekvizīti, kā sākas mūžīgās pārvērtības, kā no saplēstas olas lēnām, liesmojot, par spīti, neraugoties uz pieaugušo cilvēku vilšanos un nogurumu, uzaust saule.